سمکۆ محەمەد لە تۆڕی (کورد لە سیڤڕۆڤ بە لەزان).. دیمانە: ئاودیر نەسرەدین.. بەشی سێیەم و کۆتایی

بەشی سێیەم

کورد پێویستی بە سیستەمکی عەلمانی و دادپەروەر هەیە. نەك دیموکراسی

لەم دیمانەیەدا سمکۆ محەمەد نوسەر و ڕۆژنامەنووس کە بەشداری تۆڕی (کورد لە سیڤڕۆڤ بە لەزان)ی کردووە، باس لە سایکۆلۆژیای هێز و قۆناغە سیاسیەکانی کوردستان و کێشەکانی هاوشێوەی کورد لە دنیادا دەکات، ڕۆڵی وڵاتانی زلهێز لە یەکلاییکردنەوەی ئەم پرسانە ڕوندەکاتەوە و هاوکات ئاماژە بە شوناسی نەتەوەیی و پرسی زمان دەکات و ئەمەش بە کارتکی لاواز بە داواکردنی سەربەخۆ بوون ناو دەبات، سمکۆ محەمەد بەچوونی وایە کە خەباتی مەدەنی بەوردبینی و هەمنی و دان بەخۆداگرتن دەکرێت، بەڵام کورد بەخەسڵەت خاوەنی ئەم سایکۆلۆژیایە نییە، هەر لە درێژەی ئەم دیمانەیەدا سمکۆ بیرکردنەوە لە لۆگۆینی بەرەی خەبات لە کوردستانەوە بە ناوەندکان هەڵدەسەنگێنێت و گرنگی خاوەندارییەتیکردنی سیستەمکی نمونەیی بە دەزی کورد روندەکاتەوە.

دیمانە: ئاودیر نەسرەدین

خەباتی مەدەنی بەوردبینی، هەمنی و دان بەخۆداگرتن دەکرێت، کورد بەخەسڵەت خاوەنی ئەم سایکۆلۆژیایە نییە

پێویستیمان بەسیستەمکی عەلمانی و دادپەروەری هەیە نەك دیموکراسی، چونکە دیموکراسی چەمککی زۆر شمولیە و پێناسەیکی تەواوی نییە

کورد ناتوانێ لەچەقی سەنتەری دەسەڵات نزیك بێتەوە و ڕۆگوێشە دابکوتێت و جەنگکە لەکناری خێیەوە بگوازێتەوە بە سەنتەر، دیسان دووبارەی دەکەمەوە، ئەمە گرێدراوە بە ستراتیژی قووڵەوە کە کوردەکان هەڵگری ئەم عەقڵیەتە نین

ئۆگەر کورد خۆی خاوەنی سیستمی نموونەیی خۆی بوو لۆگۆ دونیای هاوچەرخ و جێگەی خۆی کردەوە، ئەوکات لایەن هێز و دەوڵەتانی زلهێزەوە کێشکی لەبەرچاو دەگیرێت و ڕەنگە قەبوڵ بکرێت.

بیرکردنەوە لۆگۆینی بەرەی جەنگ لۆگۆپانی کوردستانەوە بە

گۆڕانکی تری دوژمن، ئەم بیرکردنەوەیە لەلای کورد لەمڕۆ رەتکراوەتەوە.

لەگەڵ نزیکبوونەوە لە سەد ساڵەی لەزان باس لە هەڵوەشاندنەوەی دەکرێت، بەتایبەتی لەلایەن تورکیاوە، ئەمەش بەمانای داگیرکردنەوەی رۆژئاوای کوردستان و باشووری کوردستان لەکەدرێتەوە. ئایا کورد لەبەردەم دەرگەی لەم شوێنەدایە؟
مەسەلەی هەنانە کایەی سەد ساڵەی رێکەوتننامەی لەزان، ئەوەی کە رۆژئاوای کوردستان وەکو واقیع تەماشا بکرێت یان خەیاڵی کوردەکان، مەسەلەیەکە تەنها لەژێر کەنترۆڵی تورکەکاندا نییە، بەڵکو مەیدانەکە هەم ئێران و هەم روسیا و هەم خودی سوریا و ئامریکاش لەوێن، ئەمە جگە لەوەی فەرانسی و بەریتانیەکان بەشێکی زۆر لەو فەزایە بەدەستی ئەوانە چێن مامەڵە لەتەك ئەو قەوارەیەدا دەکەن، بەڵام لەهەمووی نیگەتیڤتر ئەوەیە کە هەمان ئەزموونی حوکمەانی ئیداری و سیاسی باشوور تاقیکرایەوە، چونکە دەخە سیاسیەکە دابەشی سەر دوو رەنگ و سیاسەت بووە، ئەنکەسە و پەیدە کە هەریەکەیان هەزێکی سیاسی ئاراستەیان دەکات و بوونە بەدژی یەکتر.
وەاتانی رۆژئاوا هەمیشە داوا لە کوردەکان دەکەن لەگەڵ ئەو دەوڵەتانە رێکبکەون کە بەسەریاندا دابەش کراون، ئەنقەرە، دیمەشق، تاران و بەغدا تاچەند ئەم ئامادەییەیان تێدایە؟
من پەموایە ئەو تەوانینە زۆر واقیعیانەتر و کردەیی ترە، چونکە دەبە ئەوە بزانین لەدوای هەزارەی سێهەم و هاتنی جیهانگیریەوە کە بۆئامریکایی دونیا ناوزەد دەکرێت، سیاسەتی پراگماتیزم لەهەموکایەکانی ژیاندا رەنگیدایەوە، ئەمە بۆ رۆژئاوا ناچاری بوو کە ملکەچی ئەو سیاسەتە بکات و ببێتە پاشکۆی ناڕاستەوخۆی ئامریکا.
لەدوای مۆژوێکی چەندین سەدەیی تێگەیشتین کە رۆژئاوا ئامادە نییە بەرژەوەندی خۆی پشتگوێ بخات و لەپێناو سەربەخۆیی نەتەوەیەك ئەو دەوڵەتانە پەراوێز بخات، هەروەها لەبارەی چارەسەری مەسەلەی میللی کوردیدا، دەبە لەوە تێبگەین لەدوای مۆژوێکی چەندین سەدەیی تێگەیشتین کە رۆژئاوا ئامادە نییە بەرژەوەندی خۆی پشتگوێ بخات و لەپێناو سەربەخۆیی نەتەوەیەك ئەو دەوڵەتانە پەراوێز بخات، لەکاتێکدا هەموو ئەوێان لەلا مەعلومە کە ئێران و سوریا و عێراق دەوڵەمەندن بەنەوت، تورکیا پاشترین دەروازەیە بۆ ئامریکا و بۆ رۆژئاواش، ئەمە جگە لەوەی کەیسی نەتەوە بەرکەوتن لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندی چارەسەر دەکرێت، نەك بەهەزی چەکداری و شۆشگێری کلاسیکی، چونکە دەوڵەت دەبە لەسەر دەستی کەبوونەوەی ئەنجومەنی ئاسایش و ئەنجومەنی ئابوری رۆژئاوا و دەوڵەتانی زلهێز و پێشسازی بێت، بۆ

ئەمش دەبێ لەجنێف بکەی گشتی دژی ئیدامان ڕەبکەون لەسەر ئاوەی کوردەکان ئاو خاکەی هەیانێ دەبێتە دەوڵەت و دەبێت ببێتە خاوەن ئابوری و پۆڵیس و ئاسایش و دیبلۆماسیەت و سیاسەتی خۆی بێت، ئەگەرنا باشترین ڕێگایە کە مەسەلەی میللی هەر شوێنێك بێت لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندی چارەسەر بکرێت، ئەگەر چارەسەرەکە کاتیش بێت و بەشێك لەکێشەکان بهێڵواسراوی بمێنێتەوە، هەروەك ئاوەی لەسالی 1970 لەڕکەوتنی ئازار بەیاری لەسەر درا، بەمەرجێك کوردەکان داوا بکەن لەژێر چاودێری ئامریکا و بەریتانیا و ڕژئاوا و ڕوسیا بێت ڕکەوتنەکە، هەروەها نەبن بەربەگر لەبەردەم سیاسەتی پراکماتیزمی دونیای سەرمایەداری کە ئامریکا پێش هەموو دەوڵەتان خاوەنی بیرکەکەیە و کاری پەدەکات و بەوای پێی هەیە. لەدەروەی ئەم ڕێگە چارەیە بەگەینی سیستم لەدیکتاتۆریەتەوە بە دیموکراسی وەهمی و بە فیدرالی و هتد، تەنها قسەی سەر زارکێیە، ئەگەرنا خۆ لەدوای 2003 ەوە ناوی کورد چووە دەستووری عێراقیەوە، کەچی مادەی 58 لەپەڕکدا بووە بەمادەی 140 و ملیارەها دۆلاری پەوەخورا و هیچی بە کورد نەبووە، بەپێچەوانەوە نیوەی زیاتری خاکەکەی لەدەستدا، ئەوەش مەعلومە کە لەدەستدانی ئاو ناواچانەی پێی دەگوترێت کەشە لەسەرکان، بەریتانیەکان لەپشتیەوە ڕاوەستابوون، نەك دەوڵەتانی هەرەمایەتی بەتەنها، یان ئاوەی کە ڕەخنە لە سیاسەتی کوردی دەگیرێت، ئەوانە هەموو قسەی ناو کتێب و میدیاکانن، لەمەیدانی واقیعیدا، ڕکەوتن لەگەڵ ناوەنددا باشترین چارەسەرە.

بەچوونەك هەیە پێیوایە بە ئاوەی دەوڵەت دروست بکەیت، پێویستت بە دیکتاتۆریان تاك حزب هەیە. دیموکراسی و فرەحزبی دەتوانێت دەوڵەت دروست بکات، یان تاك هەزی ؟

ئەم بەچوونە نیگەتیڤ و لەشکست و بە ئومێدیەوە سەرچاوەی گرتووە، بەپێچەوانەوە پێویستیمان بەسیستەمکی عەلمانی و دادپەروەری هەیە نەك دیموکراسی، چونکە دیموکراسی چەمککی زۆر شمولیە و پێناسەیکی تەواوی نییە و هەموو دەوڵەتەك و قەوارەیەك دەتوانێ ئاو ناوەلخەی بنێ، بە نموونەی خۆ ئامریکا و ڕژئاوا و ڕوسیا و هەموو دونیا لەدوای ڕوخانی یەکێتی شورەوی بوون بەهاوگری ئاو دروشمانەی وەکو دیموکراسی و مافی مرۆڤ و بازاڕی ئازاد، بەڵام ئەم تەنها زلهێزکان دەیانزانی بەچی ئەم بانگشێیە دەکەن، نەك نەتەوە ژێر دەست و دەوڵەتە بە دەسەاتکانی دونیا کە پاشکۆی زلهێزکانن، بۆیە لەژێر ئاو ناونیشانە دەتوانرێ لەگەڵ عەرەب و فارس و تورکیش ڕکمان بخەن و سیستمکە دیموکراسی بێت، بەڵام ئەم کەشکە جارکی تر دوا دەخات بە کاتکی نادیار، بەڵام کە کورد خۆی خاوەنی سیستمی نموونەیی خۆی بوو لەگەڵ دونیای هاوچەرخ جگەی خۆی کردەوە، ئاوکات

لایەن هێز و دەوڵەتانی زلهێزەوە کەیسکەی لێبڕچاو دەگێڕێت و ڕەنگە قەبوو بکرێت.
بۆچی کوردلە هەرچوارپارچەی کوردستان نەیتوانیوە پایتەختەکان کەنترۆڵ بکات، وەك ئەوەی عەلەوییەکان لە سوریا کردوویانە؟ ئەمە تاچەند پەیوەندی بە نەبوونی ئامانج و خەونی گەورەوە هەیە؟
بڕگری کردن قورسە و پێویستی بەجەنگی ڕشنبیری هەیە، واتە بیرکردنەوە لەگەینی بڕەی جەنگ لەگەڵپانی کوردستانەوە بە گەڵپانکی تری دوژمن، ئەم بیرکردنەوەیە لەلای کورد لەمەڕ ڕتکراوەتەوە، کوردەکان ڕشنبیریان هەیە، بەتایبەتی ڕشنبیری سیاسی، بەڵام کەشەکە ئەوەیە بڕگری کردن لەڕشنبیری سیاسی گرینگترە لە خودی ڕشنبیری، واتە ئەزموون گرینگ نییە، بەقەد ئەوەی وانە وەرگرتن لەئەزموون گرینگترە، بەیە کورد ناتوانە لەچەقی سەنتەری دەسەڵات نزیك بێتەوە و ڕگوێشە دابکوتێت و جەنگەکە لەکەناری خەیوە بگوازێتەوە بە سەنتەر، دیسان دووبارەی دەکەمەوە، ئەمە گرەدراوە بە ستراتیژی قوڵەوە کە کوردەکان هەڵگری ئەم عەقڵیەتە نین.
بەشکی تر لەجەنگی ڕشنبیری ئەوەیە کە خەبات بگوازرێتەوە بە دیبلۆماسیەت و سیاسەتی ئابوری و یاسایی و دەستووری، کوردەکان لەڕووە دەبە هەست بووە بکەن کە بۆچی ئەوان ناتوانن لەدانوستانکاندا براوەبن، هەمیشە ئەوەی بەخوێن بەدەستیان کەوتووە لە دانوستانکان دەیدڵنن یان شکست دەهێن، چونکە دانوستان شەوازکی هونەری خەباتی مەدەنیە، خەباتی مەدەنی بوردبینی و هەمنی و دان بەخەداگرتن دەکرێت، کورد بەخەسڵەت خاوەنی ئەم سایکەلۆژیایە نییە (مەبەست لە سایکەلۆژیا چۆڕگرتنە لە دەسەڵات)، کورد زوو گەرم دەبێت و حەماس دەیگرێت، هەر زووش دادەمرکێتەوە و هەناسەی سوار دەبێت و بڕگە ناگرێت، واتە سەبری نییە، دانوسیتانیش ئارامی و دانبەخەداگرتنی دەوێ، ئەمە شاهیدی چەندین دانوستانین کە سەرتا ناوەند چەند ملکەچی داواکاریکانە، دواتر چونکە کورد سەبری ئەوەی نییە کاری دیبلۆماسی بکات و ئەو ملکەچ بوونە بخاتە نەو کایەکانی دیکەوە، بەناچاری کە تووڕە دەبێت و پاشکشە دەکات، لەدانوستانکاندا شکست دەهێنێت. ئەمە هەکاری سەرکی نەبوونی ڕشنبیری سیاسیە کە کوردەکان ئەو کولتوورەیان نییە و دوژمنکانیش ئەمە باش دەزانن کە کورد خاوەنی چ سایکەلۆژیایەکە چ وەکو ژیانی کۆمەڵایەتی و چ وەکو سیاسەت.

بەشەکانی تر:

بەشی یەکەم...

بەشی دووەم...